

Kusper Judit

Periodikus emancipáció Az *Uránia* folyóirat emancipációfogalmai a XVIII. század végén*

Feminizmus? Mi csináltuk, míg mozgalom nem lett belőle!
(Kóbor Tamás)²

Az önmagunkról alkotott kép nem csupán saját alkotásunk: megtalálható benne mindaz, amit életünk során kívülről, a mindenkori társadalomtól, a szűkebb szocializációs közegekből (családunktól, közeli barátainktól) kapunk, és amit a belülről érkező intuíciók, inspirációk vagy éppen tudáselemek alapján felépítünk. Az énkép alakulásának történeti perspektívája tetten érhető az egyes szám első személyű, önéletírás- vagy valomásjellegű megszólalásokban, ám ugyanilyen izgalmas terepet kínálhat az értelmező számára az aktualitást műfaji sajátosságként elváró folyóiratok társadalmi evidenciaként rögzített genderképének interpretációja, melynek segítségével képet kaphatunk a korabeli identitásképző és -formáló stratégiákról.

Vizsgálódásunk terepe a XVIII. század végének éppen éledő magyar folyóiratkultúrája, ezen belül is az 1794–95-ben három lapszámot megért *Uránia* című folyóirat, melynek segítségével a korszak társadalmi szereplehetőségeit, a nő mint másik ábrázolását s az ezek segítségével formálódó befogadói (ön)képet igyekszünk megérteni a lapszámok szépirodalmi, ismeretterjesztő vagy éppen szerkesztői megszólalásainak segítségével. A folyóirat két szerkesztője, Pajor Gáspár és Kármán József *Urániájukkal* egy nőknek szóló folyóirat szerkesztésének koncepciója mellett felállítják a maguk nőkonceptióját is. Nem csupán egy több műfajt felvonultató periodika teremődik meg, hanem tanúi lehetünk annak is, hogy a több mint kétszáz évvel ezelőtti narratív teljesítmények milyen szerepet játszhattak a korabeli emancipációfogalmak kialakulásában, s mindezek hogyan konstruálták meg azt a nőképet, mely az olvasók önképének alakulását (rövid és hosszú távon egyaránt) befolyásolhatták.

Már a folyóirat címe sejteti az intenciót: *Uránia* az ókori görög mitológiában a kilenc múzsa egyike, Zeusz és Mnemoszüné lánya, a csillagokba írt tudományok és az asztrológia védelmezője. A korabeli címadási hagyományban is ritkának számított a női név mint folyóiratcím, s esetünkben kétszeres telitalálattal is számolhatunk: egy-

* A kutatást az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című projekt támogatta.

2 Ignóus: *Emma asszony levelei. Egy nőimitátor a nőemancipációért*. Kardos Péter, Matolcsy Ildikó, Sebestyén Lajos, Szalay Károly (szerk.) Budapest, Magvető, 1985. 12.

részt egy nőknek szóló folyóirat kap nőinév-címet (gondoljunk csak napjaink magazinnévadási szokásaira), másrészt Uránia múzsai státusza sem mindennapi. Uránián (s talán még a történetírás múzsájaként ismert Kleión) kívül bármelyik múzsa „irodalmibb” választás lett volna: Kalliopé, Thaleia, Melpomené, Polühümnia, Euterpé és Erató mind az epikus, lírai vagy drámai, tragikus költészet múzsái, Terpszikhoré a tánc múzsája, míg éppen Uránia lóg ki a sorból. E kegyes leányzó nem az emelkedettség, finomság, művészi megszólalás pártfogója, hanem éppen egy olyan tudományterületé, mely a felvilágosodás idején, a XVIII. század második felében kap egyre jelentősebb szerepet az európai tudományosságban. Emellett az égbolt asztrológiai megfigyelése hidat képez az antikvitás és a modern természettudományok között, ám eltávolodik a keresztény világtól.

Uránia így azon modern nő archetipikus mintájaként is értelmezhető, aki ismeri az égbolt titkait, emellett múzsai, inspiráló pozíciót tölt be. Jelképe és attribútuma az ókortól kezdve a földgömb, mely a XVIII. században a szabadkőművesség egyik jellegzetes ikonográfiai jelölője is.³ A múzsák néhány évvel korábban már megjelennek a korabeli magyar periodikailrodalomban, *Magyar Múzsá* címmel jelentek meg „a hírlapok melléklapjaként, általában egyívnyi terjedelemben megjelentetett, túlnyomórészt verseket tartalmazó”⁴ kiadványok. „Adott ki *Magyar Múzsát* a pozsonyi *Magyar Hirmondó* 1787–1788, a bécsi *Magyar Kurir* 1786–1789 között. A bécsi *Magyar Mercurius* Pántzél Dániel szerkesztése alatt felújította a melléklap kiadásának gyakorlatát, így 1793-tól 1795-ig napvilágot láttak az *Ujj Bécsi Magyar Múzsá* számai.”⁵ Csokonai *Nyájas Múzsá* címmel tervezett saját lapot, majd *Diétai Magyar Múzsá* címmel jelentette meg pozsonyi kiadványát. E folyóiratcímekben a múzsá szó – ahogy arra tartalmuk alapján következtethetünk – gyaníthatóan éppen az Uránián (és Kleión) kívüli múzsákra utalhat, amennyiben elsősorban a szépirodalmi, azok közül is a lírai megszólalás közvetítését segítik elő, melyben ugyancsak fellelhetjük az emocionális irodalmak női címzettjeinek jelenlétét.

A nőknek szóló folyóirat koncepcióját maguk a szerkesztők is vakmerőnek s újszerűnek tartják, ám szükségszerűségét nem kérdőjelezhetik meg: az eredeti, magyar művek közlése mellett fontosnak tartják megmagyarázni az odaértett befogadók kiválasztását:

3 Kármán József és Pajor Gáspár szabadkőművesek voltak, erről lásd bővebben: Jászberényi József: *A SZ: SOPHIA' Templomában látom én felszentelve NAGYSÁDAT. A felvilágosodás korának magyar irodalma és a szabadkőművesség*. Budapest, Argumentum. 2003.

4 Debreczeni Attila: *Folyóirat vagy gyűjteményes kötet? (Csokonai Diétai Magyar Múzsája)*. In: Pusztai Bertalan (szerk.). *Médiúmok, történetek, használatok – Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. 2012. 39–47. 41.

5 Debreczeni Attila: *Folyóirat vagy gyűjteményes kötet?...* 41.

Az, hogy ezen Munkát *különösen* az Asszonyi-nemnek szántuk, nem zárja-ki a Férjfiakat-is. Kívánunk a bölts Ítélektől olvastatni, hogy *jobbítassunk* – a' Gyengébbektől, hogy *jobbítsunk*. Talán lesz itt amott Munkánkban, a' melly Kívánságunk' mind két Részének meg-felel.

Nem bántjuk-meg a' Férjfiúi Nemet, ha azt állítjuk, hogy a' Szép Nem, az Ízéls' *Uralkodónéja*. Lány Érzések hatalmasabban el fogadja mint azt, a' mi Szép. Nem kételkedünk, hogy egy Nemnek Tökéletesítése által a' másnak-is szolgálunk, akár azért, mivel a' *házi tiszta* Örömet *fel-emelni* igyekezünk, ha hogy Házastársakból – érzékeny Barátnékat, és kellemetes Társalkodónékat készíthetünk [...], annak *Vonszó* Természeti Ereje által, vagy azon nemes *Vetekedés* által, mellyet annak Pallérozása szülhet.⁶

A (szerzői vagy szerkesztői nevet nélkülöző) *Bé-vezetés*ben megfogalmazott szándékból egyúttal kiolvashatjuk a női nem (Szép Nem) szerepét is: ha a folyóirat cikkeit elolvassák a nők, pallérozottabbak, tájékozottabbak lesznek, emellett a *szépírásnak* (talán az irodalomnak, költészetnek) ők lehetnek a valódi befogadói, hiszen érzékenységük, emocionáltságuk magasabb foka fogékonyabbá teheti őket a szépirodalomra. Itt is megfogalmazódik tehát az a társadalmi elvárásként is mindmáig létező, agyfélteke-dominanciaként is értelmezhető koncepció, mely alapján a férjfiakat inkább a racionalitás, a nőket pedig az emocionalitás uralja. Ám e genderfelfogáshoz lényeges következményt is kapcsolnak: a nők művelésének, majdani műveltségének fontos következménye, hogy házastársaikkal színvonalas társalgást folytathatnak, avagy a hallgató, sokszor (színvonalas társalgásra alkalmas) nyelvétől megfosztott nő kikerül a némaság börtönéből, s így – értelmes társalgásaiknak köszönhetően – valódi barátnéja lesz férjének.

A nők felemelésének, emancipálásának koncepciója nem az *Urániában* fogalmazódik meg először: 1791-ben már Kazinczy Ferenc Batthyány-Strattmann Lajosnak írt levelében is olvashatunk a Magyar Árkádia-koncepcióról, melyet a római Academia degli Arcadi mintájára tervezett megvalósítani. A szabadkömüves vezetők irányítása alatt működő irodalmi társaságnak magyarországi és erdélyi ágat tervezett, szerkezetiileg pedig három rendre tagolódott volna: „a »lelegők« karába a vizekről elnevezett írókat, a »védők« karába a hegyek neveit viselő mecénásokat és főurakat, a »múlatók« vagy »gyönyörködtetők« karába a fák és füvek nevét viselő női közönséget képzelte.”⁷ Figyelemre méltó, hogy a Kazinczy által megfogalmazott tervben is befogadói szerep jut a nőknek, nem pedig alkotói (s nem is mecénási, ami azért is meglepő, mert a kor jelentős mecénásai között – az Uránia előfizetői jegyzéke alapján is – számos nemesasszonnyal találkozunk). Kazinczy tagja volt egy, a tervezetthez hasonló társa-

6 *Bé-vezetés*. In: Szilágyi Márton (szerk.): *Első Folyóirataink: Uránia*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1999. 16.

7 Mészáros Gábor: Tudós társaságok és donációs mecénatúra a 18. századi irodalomban. Széchenyi Ferenc mint Pálóczi Horváth Ádám patrónusa. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 2019/6, 772–782. 775.

ságnak, a Rózsarendnek, mely ugyancsak allegorikus titoknarratívát követett a tagok virágelnevezéseiben, összejöveteleiket sétáknak hívták, s a rend egyik célja – a felvilágosodás tudós társaságainak általános tudomány- és kultúraközvetítése mellett – a nők felemelése, művelése volt.

Az Uránia előszava – a korábban idézettek mellett – ugyancsak rímel e női befogadói, alapvetően passzív szerepre: „Leg-szebb Álmaink közzül-való az, ha egy kellemetes Hazánk’ Leányának unalmas Óráját *hasznossan* rövidíthetjük.”⁸ S ki más lehetne hasznosabb társa e leánykáknak, mint a most induló (asztrológiai) múzsa, Uránia, akihez a *Bé-vezetés* szerzői az utolsó bekezdés különös invokációjában fordulnak: „Gyenge Leányka! Indúlj-el immár ki mértt Útadon, emlékezzél-meg *Mennyei* Származásodról – *Taníts!* és *igyekezz tetszeni!* *Légy tiszta, és kellemetes!* Légy hasznos Társalkodónéja Hazánk’ szerelmes Leányinak, a’ kik közé most ki-botsátunk.”⁹ Ha az előzőekben a nők kellemetes társalkodónévá való kiművelése jelenik meg célként, itt egy elegáns ellipszissel a házastárs helyébe (akivel a nő a társalgást folytatja) a folyóirat lép – persze engedjük meg, hogy első lépésként. S csak a folyóirattal (könyvekkel) való társalgás után lesz képes az immár kiművelt nő beteljesíteni azt a feladatot, melyet most az Urániának kell ellátnia.

Az eddig kibontakozó szerkesztői, kanonizációs, névadói stratégiák a narratíva urálásának vágyát építik be mind a szövegekbe, mind a mögöttük húzódó koncepciókba. Láthatóan kibontakozik egy ideális nőkép, melyet – mondhatjuk, szükségszerűen – nem a nők, hanem a férfiak képeznek meg. A folyóirat férfi szerkesztőinek „szép nem”-ről alkotott koncepcióját az érzékenység és változtatás igénye határozza meg. Folyamatosan megerősítik, hogy a nőknek valamilyen más entitássá kell változni, a „Légy valamilyen!” imperatívusza nem csupán a (poszt)modern társadalmak sajátja¹⁰, s bár itt nem a teljesítmény társadalma határozza meg a nő életét, hanem a férfi (férj) idealizált elvárásrendje, mely létrehozza azokat a fogalmi kereteket, melyek a befogadóként applikált nők életére, önképére, gondolkodására, testképére messzemenő hatással lesznek.

A folyóirat nem rejtett célja a hiányzó tudáselemek felismerése, ám nem kérdéses, ki szerint hiányoznak e tudáselemek. Nézzük hát meg, milyen archetipikus minták körvonalazódnak az *Uránia* három lapszámában, s ezek mögött milyen szerkesztői (vagy azon is túlmutató) koncepció rejlik!

A folyóirat – eltérve a korabeli Múzsa-kiadások szerkezetétől – kimondottan színes műfaji repertoárral szólította meg olvasóit, s e sokszínűség mögött is jól kitapintha-

8 Szilágyi Márton (szerk.): *Első folyóirataink: Uránia*, 16.

9 Szilágyi Márton (szerk.): *Első folyóirataink: Uránia*, 17.

10 Byung-Chul Han: *A kiegészítő társadalma*. Ford. Miklódy Dóra, Simon-Szabó Ágnes. Budapest, Typotex Kiadó. 2019.

tó a megszólított olvasóközönség (vélt vagy valós) igénye. Ide sorolhatjuk a mesék domináns jelenlétét is, mely összetett funkciót rejthet: a mesék megjelenése mögött egyrészt a befogadók infantilizmusának feltételezését sejthetjük, másrészt a meseműfaj segítségével beléphet az olvasó a felvilágosodás (és kora romantika) kánonjába, a mesék legtöbbször korabeli német vagy francia lapokból, kötetekből származó (fordítói vagy szerzői név nélküli) fordítás.

*Az által-változott törpe*¹¹ és *A' Kintsásó*¹² Cajetan Tschink osztrák szerző műveinek fordítása,¹³ s bár a lap nem a *Mesék* fejezetcím alatt tárgyalja őket, műfaji szempontból műmeseként, mesenovellaként értelmezhetők. A művek csodás történetek, tele rejtélyekkel, titkokkal, sokszor mágiával, magtalálhatók bennük a korabeli szabadkőműves ikonográfia elemei is. S bár már emiatt is érdekesek lehetnek a kutató számára, témánk szempontjából inkább a retorikai megformáltság válik jelentőssé. A szerkesztők a Tschink-művek közül ügyes kézzel a szerelmi tematikát is megjelenítő műveket választják, s ezekben is az erkölcsi mozzanat, a példázatoság fog nagy szerepet játszani. A szövegek legfőbb erénye a nőknek, asszonyoknak szóló tanulság lesz, így szükségszerűen hozzáolvassuk a kijelölt befogadót is, aki a retorikai szint mellett a lexikális szintet is befolyásolja. A szerkesztők, fordítók feltételezhető koncepciója szerint a magyar olvasóknak idegenül csengett a mágikus világkép irodalmi terminológiája,¹⁴ ezért e kifejezésekhez sok esetben a magyar néphit szókincséből merítettek.¹⁵ Feltételezhetjük, hogy nem a (szabadkőművesként tájékozott) férfitársaiknak kívántak kedvezni, hiszen számukra valószínűleg ismerősen csengtek e kifejezések, hanem a páholyokba fel nem vett, a szabadkőműves titkokat kevésbé (vagy semennyire sem) ismerő hölgyolvasók befogadását igyekeztek megkönnyíteni.

Hasonlóan morális tartalommal és céllal bírnak a folyóirat rövid meséi, fabulái (*Mesék* cím alatt¹⁶), anekdotái, keleti történetei. Didaktikusan fejtik ki véleményüket (pontosabban tanításukat) a férfi-nő kapcsolatról, erkölcsnemesítő céllal beszélnek arról, hogyan viselkedik egy asszony a férjével, a keleti, orientalista történetek pedig éppen egzotikumuk segítségével megerősítik azon tanítást, hogy a morális törvények általános érvényűek.¹⁷

11 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 31–54. (itt *Az el-változott Törpe* címmel) és 119–126. (Az Uránia I. és II. számában jelent meg, folytatásban).

12 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 219–236.

13 A folyóirat szövegeinek forrásairól kiváló monográfiát írt Szilágyi Márton, melyben részletesen elemzi a forrásszövegeket és a fordításokat is. Szilágyi Márton: *Kármán József és Pajor Gáspár Urániája*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Könyvkiadó. 1998. 216–218.

14 Szilágyi: *Kármán József...* 232.

15 Szilágyi: *Kármán József...* 230.

16 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 59–62., 148–154, 237–239.

17 Vö. Szilágyi: *Kármán József...* 246.

A II. kötetben helyett kapott *A' Módi*¹⁸ sem divattanácsokat ad a hölgyolvasóknak, sokkal inkább kijelöli számukra azt a pozíciót, melyet a férfiolvasó és férfiszerező elvár: a mű elbeszélője megbotránkozva tudósít egy házaspár életéről, ahol a férjnek kell a szakácsnővel a konyhai tennivalókat egyeztetni, a feleség pedig olvasással mulatja az időt. Réomászerű disztópiaként idézi meg egyik olvasmányélményét: „*Klimius Miklós' Férj-fiai jutottak Eszembe, a'kik addig a' Konyhában – mosogatnak, míg a' Dáma az Író-asztalkánál dolgozik, vagy a' Bibliothékában.*”¹⁹ (De gondoljunk csak a *Bé-vezetés*ben megfogalmazott programra! Az olvasó nő ideális képe nehezen valósítható meg anélkül, hogy a Dámák olvassanak – ezen ellentmondásból egy kissé félszeg megoldással sikerül csak kikeverednie az elbeszélőnek, s vélhetően a szerkesztőknek: az asszony hibája nem az, hogy olvas, hanem az, hogy rossz könyveket olvas.) Lát-hatjuk mindenesetre, hogy a nemi szerepek felcserélése nem fogadható el, a szöveg morális olvasataként megfogalmazható, hogy az efféle magatartás vagy állapot ellehetetleníti a boldog házasságot.

Ugyancsak a házasság tematikus értelmezése figyelhető meg az inkább az ismeretterjesztés műfaji jegyeit magán viselő *A' Nemzetek' külömb-féle Szokása a' Házasodáskor*²⁰ és a *Folytatása a' Nemzetek' Szokásainak a' Házasodáskor*.²¹ Bár pragmatikai célként a világ számos pontján zajló ceremóniák és szokások hazánk leányaival való megismertetését tűzték ki, a retorikai cél itt is eltávolodik ettől: valójában az eddigi intenciót követve a nők helyének és szerepének kijelölése válik fontossá. Ezt teszi két fordítás is, az *Eliza*²² és *A' két Szeretseny Ifjú*.²³ Mindkét történet heroikusként aposztrofálja önmagát, bár – mint ahogy Szilágyi Márton felhívja rá a figyelmünket²⁴ – a feltehetően Diderot-tól fordított *Eliza* megjelent a *Mindenes Gyűjtemény*ben is, mely szövegváltozatban férje halála után újra férjhez ment, míg az *Urániában* olvasható műben hősnővé válik. *A' két Szeretseny Ifjú* heroizmusa is erősen megkérdőjelezhető, hiszen itt a két fiú egyazon lányt szereti, s e kétségbeejtő helyzetet csak úgy sikerül feloldani, ha először megölik a lányt, majd önmagukkal is végeznek.

Az így körvonalazódó nőképhez szorosan kapcsolódik a többi irodalmi és ismeretterjesztő műfaj is. A populáris kultúra (jelen esetben a kalendáriumok) szövegvilága felől közelít a feltételezhetően ott is olvasóként megjelenő nőkhöz az *Uránia*, amikor házi praktikákat, háztartási tanácsokat közöl.²⁵ Ezek részben átvételek külföldi – főleg

18 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 139–148.

19 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 139.

20 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 93–108

21 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 126–136.

22 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 154–157.

23 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 295–296.

24 Szilágyi: *Kármán József...* 263.

25 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 207–212.

német nyelvű – lapokból, intenciójukban egyesítik a művelt nőt a házias asszonnyal – bár e szövegrészeknél mindenképp az utóbbi kerekedik felül.

Az ismeretterjesztő írások jórészt a természettudományos műveltség gyarapítását és a vallási erkölcsiség erősítését szolgálják, melyek kritériumként jelennek meg a művelt és finom hölgy attribútumai között.

Az *Uránia* főművének tekinthető *Fanni' hagyományai* is e fölépítménybe illeszkedik, amennyiben az *Egy Szó az Olvasóhoz*²⁶ sorai alapján a történelem és irodalom nagy hősnői (mint Kleopátra és Aspasia) helyett a jó anyákat, jó feleségeket és jó leányokat tekintjük valódi hősnőnek, állítjuk magunk elé példaként. Ám ha e hősöket keressük a műben, nincs egyszerű dolgunk, hiszen Fanni egyik felvonultatott mintának sem feleltethető meg: nem anya, nem feleség, jó leánynak pedig nehezen tekinthető, hiszen – önmagára hamupipőkei szerepet véve – apját zord atyának tartja, haraggal gondol rá, holott apja nem lehetetleníti el Józsvival való kapcsolatát. Az itt kibontakozó nőképek igen sérülékenyek: az újra férjező menő asszony (Fanni mostohaanyja) csak gonosz lehet, a jóságával és szelídségével aposztrofált özvegyasszony, báró L-né hű marad Károlya emlékéhez, holott éppen a férj taszította családját e kilátástalan helyzetbe, az asszony pedig valójában elpusztulna külső segítség nélkül. Fanni önmagára ölti a szenvedő leány álarcát, ő is – akárcsak báró L-né – mártírrá válik, miközben pusztán két szerelmes döntésképtelenségét követhetjük végig. Nyoma sincs itt a romantikus regények heves érzelmeinek, nagy kalandjainak és fordulatainak, a lélektaniság pedig csorbát szenved a hamis személyiségrajzokon. Ilyen lenne egy valódi hősnő, akit az *Uránia* szerkesztői példaként állítanak olvasóik elé? A példázatoság igencsak sajátosan értett formájával találkozunk itt: egy olyan lánnyal, aki nem mer lázadni, csak befelé szenved, aki fél nyíltan megvallani az érzelmeit, de ugyanez elmondható a szerelmes fiúról is: a probléma kívülre helyezésével (az apa hibáztatásával) próbálja palástolni saját tétlenségét s tehetetlenségét. A folyóirat mindhárom kötetén átívelő, az utókor (Toldy Ferenc) által kisregényként értelmezett mű a folyóirat kontextusában érthető meg igazán: a cél itt is a szerkesztők által is preferált nőkép kialakítása, mely minden szempontból megfeleltethető egy – immár igencsak ellentmondásosnak tekinthető – elvárásnak. Fanni is, ahogyan a *Bé-vezetésben* elképzelt hazánk leánya, olvasó, művelt, érzékeny fiatal hölgy, aki Gessnerről tud társalogni szerelmével, ám identitását tekintve semmilyen szempontból sem emancipált, nem rendelkezik a férfiéhoz azonos jogokkal, sem apja, sem udvarlója döntési potenciálját nem közelíti meg.

E „csinált női identitás” még évszázadokig kísérti az irodalmi szövegeket, így a társadalmilag megformált nőképet is. Az *Urániáéhoz* hasonló identitáskonceptió jellemzi majd az 1844–1848-as *Pesti Divatlapot* vagy az 1849–1864 között megjelenő *Hölgyfutárt*, illetve erre épít, de valamelyest el is távolodik tőle Ignótus *A Hét* (1890–

26 Szilágyi (szerk.): *Első folyóirataink...* 68.

1924) hasábjain, mindenekelőtt Emma álnéven írt fiktív olvasói leveleiben. E teljes mértékben fiktív, ám a realitás álarcát hordó nő lesz az emancipáció vezéresszonya, ám így egy olyan Mintha-világot hoz létre, melyet a (női) olvasók talán valóságosnak, sajátuk vélnek, s így ugyanúgy csapdába esnek, mint az *Uránia* férfiszerkesztői által kitalált női világában. A sokáig stabil pozíciót betöltő, ám később folyton megkérdőjeleződő Emma-hang így egyszersmind elbizonytalaníthatta a női olvasó értelmezési stratégiáját is, amikor a korábban evidenciának vett női hangról – mellyel akár még azonosulnia is sikerült – kiderült, hogy valójában egy férfi hangja.

De nem voltak könnyebb helyzetben a *Nyugat* azon női alkotói sem, akik immár valóban nőként jelenhettek meg a folyóiratban – ám sok esetben nevüket vagy hangjukat veszítve, mint Török Sophie, aki önmagát üres tárgyként definiálja, még nevét is Babbitstól kapta egy rég elhunyt költőfeleség (s nem költőnő) után, s akinek valódi hangja csak férje elnémulásával érkezik meg.²⁷

A periodikák emancipációjához, a nők periodikákban való emancipációjához rögzös út vezet, olyannyira, hogy napjainkban nem találunk olyan irodalmi folyóiratot, mely vállaltan a női közönséget szólítaná meg. Ha innen, a 21. század e jelenségétől közelítünk a XVIII. század végének *Urániájához*, mindenképp üdvözlendőnek tarthatjuk a női olvasók megszólítását célzó törekvést, ugyanakkor szem előtt kell tartanunk, hogy a publicitással (nyelvi hatalommal) nagy felelősség is jár, mely esetünkben a női identitáson keresztül a női emancipáció mikéntjére kérdez rá. A női olvasó mint szép dísz tárgy tündökölt a XVIII. században, de még a XIX. század folyóirat-irodalmára is hatással volt, s miközben az *Uránia* létrehozta az olvasó nőt, máris retteg tőle, uralni akarja, s igyekszik visszataszítani a moralizáló vagy hamisan heroizáló szövegvilágokba, miközben kijelöli jól körülhatárolható helyét szerető (s lehetőleg kevés lázító művet olvasó) hitvesként.

27 Erről lásd bővebben: Kusper Judit: *Trauma és elhallgatás Török Sophie műveiben*. In: Kusper Judit – Loboczky János (szerk.): *Trauma és válság a századfordulón. Irodalom, művészet, filozófia*. Eger, Líceum, 2016.